**WYSTAWA „550-LECIE PARLAMENTARYZMU RZECZYPOSPOLITEJ”
W ZAMKU KRÓLEWSKIM W WARSZAWIE****THE EXHIBITION “550 YEARS OF THE PARLIAMENTARISM
OF THE REPUBLIC OF POLAND” IN THE ROYAL CASTLE IN WARSAW**

The article reviews the exhibition “550 years of the Parliamentarism of the Republic of Poland” organized by the Sejm Library in the Royal Castle in Warsaw in July and August 2018. It reports the preparations and the course of the opening day. Further, the applied narration is discussed: the chronological-problem arrangement of the exhibition.

Słowa kluczowe: 550-lecie Parlamentaryzmu Rzeczypospolitej, Zamek Królewski w Warszawie, Biblioteka Sejmowa, wystawa historyczna

Key words: 550 years of the parliamentarism of the Republic of Poland, Royal Castle in Warsaw, Sejm Library, historical exhibition

Polska tradycja parlamentarna kształtowała się przez 550 lat na obszarze przenikania się wielu kultur i narodów. Rozwój parlamentaryzmu polskiego, ze szczególnym zaakcentowaniem procesu instytucjonalizacji modelu reprezentacji — opartego na wcieleniu w życie idei republikańskich — obrazowała wystawa „550-lecie Parlamentaryzmu Rzeczypospolitej”. Ekspozycja prezentowała kilkusetletnią barwną panoramę dziejów od zgromadzeń stanowych i rozkwitu sejmu walnego w okresie I RP, poprzez działalność Sejmu Księstwa Warszawskiego, a następnie Królestwa Polskiego, aż po bogatą spuściznę parlamentaryzmu II RP i instytucji funkcjonujących na emigracji, gdyż to właśnie tam zachowano polskie tradycje parlamentarne.

1. ORGANIZACJA EKSPOZYCJI

Przygotowania do wystawy rozpoczęto jesienią 2017 r. Jej kuratorem został Piotr Kopszak, doktor nauk humanistycznych w dziedzinie historii sztuki, kustosz dyplomowany z Muzeum Narodowego w Warszawie. Scenariusz ekspozycji przygotował dr hab. Michał Kopczyński, prof. Uniwersytetu Warszawskiego, członek Komisji

Nauk Historycznych PAN, koordynator projektów badawczych w Muzeum Historii Polski. Przy wyborze obiektów współpracował Wydział Muzealiów Biblioteki Sejmowej: Ewa Koralewska, Jarosław Kotowicz, Błażej Popławski oraz Jolanta Walukiewicz-Wolfram. Projekt aranżacji przestrzeni opracował artysta plastyk Krzysztof Burnatowicz oraz Agencja DUX, autorzy wielu wystaw realizowanych w Zamku Królewskim w Warszawie. Stanowiska multimedialne przygotowała firma Sowa-Szenk, w której portfolio znajdują się m.in. realizacje wystaw w Muzeum Katedralnym na Wawelu czy Muzeum Miedzi w Legnicy.

Dobór obiektów (m.in.: starych i nowych druków, plakatów, afiszy, ulotek wyborczych, map, rycin, rękopisów, medali, obrazów, odznak i legitymacji poselskich, lasek marszałkowskich, zdjęć, filmów, mebli, tkanin, w tym zrekonstruowanych mundurów wojewódzkich) miał na celu zobrazowanie osiągnięć, instytucji i tradycji parlamentarizmu w pejzażu politycznym Rzeczypospolitej. Na wystawie zaprezentowano ok. 300 muzealiów wypożyczonych z: Archiwum Akt Nowych (14 szt.), Archiwum Archidiecezji Warmińskiej (1 szt.); Archiwum Głównego Akt Dawnych (25 szt.); Archiwum Narodowe w Krakowie (1 szt.); Archiwum Państwowego w Poznaniu (1 szt.); Biblioteki Jagiellońskiej (1 szt.); Biblioteki Narodowej (10 szt.); Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (2 szt.); Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi (1 szt.); Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk (1 szt.); Kancelarii Prezydenta RP (1 szt.); Muzeum Historii Polski w Warszawie (1 szt.); Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie (1 szt.); Muzeum Narodowego w Krakowie (4 szt.); Muzeum Narodowego w Poznaniu (1 szt.); Muzeum Narodowego w Warszawie 38 szt.); Muzeum Niepodległości w Warszawie (1 szt.); Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie (1 szt.); Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim (1 szt.); Muzeum Warszawy (2 szt.); Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie (1 szt.); Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (1 szt.); Zamku Królewskiego w Warszawie (6 szt., w tym trzy obiekty w stałej ekspozycji w salach ZKW). Ponad połowa eksponatów pochodziła ze zbiorów własnych Biblioteki Sejmowej (167 szt.), a trzy obiekty pochodziły z kolekcji prywatnych. Na wystawie zaprezentowano również ok. 100 barwnych i czarno-białych reprodukcji cyfrowych ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, Wojskowego Biura Historycznego, Biblioteki Kongresu oraz Biblioteki Sejmowej.

Wystawa została zorganizowana w salach na I piętrze w skrzydle zachodnim Zamku Królewskiego (Pokój Królewiczowski Trzeci, Sala Senatorska, Galeria Warty, Nowa Izba Poselska, Pokój Wstępowy Nowej Izby Poselskiej). Pomieszczenia te postrzegane są jako tzw. Sale Sejmowe: w Nowej Izbie Poselskiej do 1792 r. obradowała izba niższa polskiego parlamentu; w Galerii Warty znajdowały się przedpokoje dla straży marszałkowskiej, a w Sali Senatorskiej uchwalono Konstytucję 3 maja 1791 r.

2. WERNISAZ

W uroczystym otwarciu ekspozycji wzięli udział parlamentarzyści, historycy i muzealnicy. Sejm reprezentowali m.in.: marszałek Marek Kuchciński, wicemarszałkowie

Beata Mazurek, Barbara Dolniak, Ryszard Terlecki, szef Kancelarii Sejmu Agnieszka Kaczmarska (wraz z zastępcami) oraz posłowie. Wśród gości byli także m.in.: szef MSWiA Joachim Brudziński, wiceminister obrony narodowej Wojciech Skurkiewicz, wiceszef MKiDN Jarosław Sellin oraz prezes NIK Krzysztof Kwiatkowski.

Podczas wernisażu wystawy marszałek Sejmu przypomniał, że: „Historia parlamentaryzmu Rzeczypospolitej, naszego parlamentaryzmu, sięga wieków średnich. Datujemy ją od roku 1468, kiedy to po raz pierwszy w Piotrkowie odbył się sejm dwuizbowy. I choć sama data wywołuje czasem wśród historyków dyskusje, to wszyscy jesteśmy zgodni, że parlamentaryzm Rzeczypospolitej ma wielowiekowe tradycje. Najpóźniej od XV w. aż po czasy współczesne Sejm stał się trwałym elementem ustrojowym naszej polskiej państwowości”. Marszałek zaznaczył, że choć na przestrzeni stuleci, pod wpływem różnorodnych nurtów światopoglądowych oraz wzorców kulturowych zmieniał się ustrój naszego państwa i struktura organizacyjna Sejmu, to: „zawsze kiedy istniała Rzeczpospolita, parlament trwał. Sejm jest organem, który jednoczył Rzeczpospolitą”. Marek Kuchciński, otwierając ekspozycję, podkreślił, że: „Dla nas parlamentarzystów to dzień wyjątkowy. Czujemy się strażnikami spuścizny materialnej i duchowej naszych poprzedników, kontynuatorami najlepszych tradycji parlamentaryzmu polskiego”.

Wernisażowi wystawy towarzyszyła promocja medalu „550-lecie Parlamentaryzmu Rzeczypospolitej” oraz broszury „550-lecie Parlamentaryzmu Rzeczypospolitej — Narodziny Sejmu”. Medal został wykonany przez Mennicę Polską na zlecenie Biblioteki Sejmowej. Autorem projektu jest artysta rzeźbiarz Robert Kotowicz. Medal w założeniu odzwierciedla trwałość tradycji parlamentarnych i idei republikańskich Rzeczypospolitej. Na awersie umieszczono wizerunek współczesnego gmachu Sejmu i laski marszałkowskiej, na rewersie zaś pieczęć majestatową Kazimierza Jagiellończyka — jeden z ważniejszych atrybutów króla. Zgodnie z ustaleniami mediewistów tłok pieczęci majestatowej został wykonany między 1466 a 1467 rokiem, czyli kilkanaście miesięcy przed obradami Sejmu w Piotrkowie. Folder „550-lecie Parlamentaryzmu Rzeczypospolitej — Narodziny Sejmu” został opublikowany przez Wydawnictwo Sejmowe w dwóch wersjach — polskiej i angielskiej. Autorami tekstu byli Wojciech Kulisiewicz i Błażej Popławski. Broszurę dystrybuowano nieodpłatnie wśród zwiedzających Zamek Królewski w Warszawie w lipcu i sierpniu 2018 r.

3. NARRACJA

Narracja ekspozycji łączy perspektywę chronologiczną z problemową. Wystawa rozpoczęła się w Pokoju Królewiczowskim Trzecim, tzw. Pokoju Matejkowskim, gdzie zaprezentowano cztery płótna Jana Matejki — eksponowane na stałe w Zamku Królewskim: „Potęga Rzeczypospolitej u zenitu. Złota wolność”, „Rejtan — upadek Polski”, „Konstytucja 3 Maja 1791” oraz „Carowie Szujscy przed Zygmuntem III” (wypożyczony z Muzeum Narodowego w Krakowie). Dzieła te nieprzypadkowo otwierały ekspozycję. Malarstwo Jana Matejki zajmuje szczególne miejsce w budowaniu wizji dziejów naro-

dowych, a sceny sejmu polskiego potwierdzają centralne znaczenie parlamentaryzmu w historii kraju.

„Potęga Rzeczypospolitej u zenitu” ilustruje wydarzenia, które zdarzyły 16 maja 1573 r. na polach podwarszawskiej wsi Kamień, gdy Henryka Walezego wybrano w drodze wolnej elekcji na króla Rzeczypospolitej. Dla jednych wydarzenie to było symbolem wolności, jaką cieszyła się polska szlachta, dla innych załącznikiem anarchizacji instytucji ustrojowych państwa. „Carowie Szujscy przed Zygmuntem III” ukazują szczyt potęgi szlacheckiej Rzeczypospolitej. W 1611 r. pojmani do niewoli car Wasyl IV Szujski i jego bracia zostali na Zamku Warszawie zaprezentowani królowi Zygmuntovi III Wazie, senatorom i posłom. Pozostałe dwa płótna Matejki przedstawiają wydarzenia z XVIII-wiecznych dziejów Sejmu: protest posła nowogródzkiego Tadeusza Rejtana, który 21 kwietnia 1773 r. usiłował uniemożliwić obrady Sejmu zatwierdzającego pierwszy rozbiór Rzeczypospolitej. Protest ten przeszedł do historii jako symbol oporu przeciw zaborcom oraz uchwalenie Konstytucji 3 maja, która gruntownie reformowała ustrój Rzeczypospolitej i do dziś symbolizuje reformy i umiejętność przedłożenia interesu państwa nad interes prywatny.

W kolejnych pomieszczeniach — Sali Senatorskiej oraz Galerii Warty — przedstawiono spuściznę parlamentaryzmu okresu I Rzeczypospolitej. W Sali Senatorskiej znalazły się najstarsze obiekty z czasów Kazimierza IV Jagiellończyka, będące zarazem najważniejszymi pomnikami prawa okresu demokracji szlacheckiej. Zaliczamy do nich przywilej nieszawski (1454 r.) wypożyczony z Archiwum Narodowego w Krakowie oraz uchwałę sejmu piotrkowskiego (1468 r.), pierwszego w dziejach Polski dwuizbowego sejmu (dokument z Archiwum Państwowego w Poznaniu). Wśród muzealiów z początku XVI w. należy wymienić wypożyczoną z Archiwum Głównego Akt Dawnych uchwałę sejmu radomskiego, znaną jako konstytucja *nihil novi*. Dokument ten utrwalił kształt sejmu, na który składały się trzy stany sejmujące: król, senat i izba poselska. W bezpośrednim sąsiedztwie umieszczono najstarsze przedstawienie tychże z czasów Aleksandra Jagiellończyka (rycina ze zbiorów Biblioteki Narodowej).

W Sali Senatorskiej zaprezentowano także obiekty ilustrujące mechanizm funkcjonowania demokracji szlacheckiej na różnych jej poziomach, m.in.: listy instancjalne oraz listy deliberatoryjne, instrukcje poselskie na sejmy, druki kazań, mów sejmowych oraz diariusze sejmowe, dzięki którym można zrekonstruować przebieg i dynamikę obrad sejmu. Do Sejmu Czteroletniego 1788–1792 diariusze nie miały charakteru urzędowego — sporządzali je obserwatorzy obrad na prywatne zlecenie. Za najdokładniejsze uznaje się diariusze spisane przez obserwatorów przysyłanych przez Gdańsk. Dokumenty pochodziły ze zbiorów Biblioteki Sejmowej oraz Archiwum Głównego Akt Dawnych. Muzealia przedstawiające wielowymiarowy mechanizm funkcjonowania demokracji szlacheckiej odzwierciedlały ewolucję ustroju Rzeczypospolitej. Wśród obiektów ukazujących aktywność polityczną szlachty znalazł się także zapis głosowania na posłów (tzw. kreskowanie) na sejmiku przedsejmowym w Proszowicach w 1689 r. Ten z pozoru skromny dokument, wypożyczony ze zbiorów Biblioteki Narodowej, stanowi jedyny zachowany dowód głosowania na kandydatów do mandatu poselskiego w czasie

sejmiku. „Kreskowanie” ilustruje, że głosowanie miało charakter jawny — z 10 kandydatów wybrano większością głosów sześciu.

Część centralną Sali Senatorskiej zajęły najważniejsze zbiory praw, w tym *Statuta Serenissimi Domini Sigismundi Primi Polonie Regis et Magni ducis Lithuanie in Conventibus generalibus edita* (pierwsza drukowana edycja konstytucji sejmowych ze zbiorów Biblioteki Narodowej), *Statuta incliti Regni Polonie: recens recognita et emendata* (projekt kodyfikacji opracowany przez Mikołaja Taszyckiego wypożyczony z Biblioteki Narodowej) oraz *Leges seu statuta ac privilegia Regni Poloniae Omnia* autorstwa Jakuba Przyłuskiego (ze zbiorów Zakładu Narodowego im. Ossolińskich). Na ekspozycji pokazano także pierwsze wydanie *Trzeciego Statutu Litewskiego* (wydany przez Dom Mamoniczów, Wilno 1588). Statut ten, wypożyczony z Muzeum Narodowego w Krakowie, to kodyfikacja prawa litewskiego posiłkowo stosowana także w Koronie. Został spisany w języku ruskim, który był oficjalnym językiem kancelarii i sądownictwa w Wielkim Księstwie Litewskim aż do 1696 r., kiedy został zastąpiony przez język polski. Prezentacja zbiorów praw miała podkreślić wielki potencjał polskiej myśli prawno-ustrojowej epoki nowożytnej.

Unię polsko-litewską zawartą w 1569 r. w Lublinie ilustrowały dwa dokumenty: kopia konserwatorska Aktu Unii Lubelskiej, wykonana na zamówienie Muzeum Historii Polski i po raz pierwszy eksponowana dla szerokiej publiczności, oraz oryginalny dokument potwierdzający zawarcie unii, wydany przez Zygmunta Augusta dla Wielkiego Księstwa Litewskiego, a pochodzący z Archiwum Głównego Akt Dawnych. Obok dokumentów ulokowano pochodzącą ze zbiorów prywatnych Mapę Radziwiłłowską Wielkiego Księstwa Litewskiego, wykonaną przez Tomasza Makowskiego dla księcia Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła zwanego Sierotką. Mapa ta, z racji na kunsztowne wykonanie i liczbę zawartych informacji geograficznych i historycznych, uchodzi za jeden z pomników nowożytnej kartografii tej części Europy. Na potrzeby wystawy Marek Opach wykonał trzy współczesne reprodukcje kartograficzne: mapę Rzeczypospolitej z okresu największej ekspansji terytorialnej (1634 r.) z rozkładem sejmików; mapę Europy z granicami państw z czasu zawarcia unii polsko-litewskiej w Lublinie (1569 r.); mapę Rzeczypospolitej z okresu 1648–1667, kiedy to pogłębiał się kryzys polityczny kraju.

Kolejne ważne wydarzenie z dziejów Sejmu, które odbyło się w murach Zamku Królewskiego — zawarcie konfederacji warszawskiej (1573 r.) — uhonorowano trzema dokumentami. Z Biblioteki Jagiellońskiej wypożyczono wersję niemiecką druku konfederacji, z Biblioteki Narodowej — wersję ruską, a ze zbiorów Biblioteki Sejmowej pochodziła wersja polskojęzyczna. Konfederacja warszawska przyjęta po śmierci ostatniego Jagiellona regulowała podstawowe zasady funkcjonowania państwa w czasie bezkrólewia. Najbardziej doniosłym jej postanowieniem, powtórzonym później w prezentowanych artykułach henrykowskich (wypożyczonych z Muzeum Narodowego w Krakowie), było zapewnienie pokoju pomiędzy wyznawcami różnych wyznań chrześcijańskich.

W Sali Senatorskiej znalazły się obiekty (ze zbiorów Muzeum Warszawy) dotyczące rozwoju parlamentaryzmu w czasach Wazów: „Alegoria panowania Zygmunta III”

autorstwa Schelte Bolswerta oraz „Prezentacja Wasyla Szujskiego”, rycina Tomasza Makowskiego według obrazu Tomasza Dolabelli (prezentacja jeńców rosyjskich z carem Wasylem IV Szujskim na czele przed Zygmuntem III i połączonymi izbami sejmu). Grafiki ukazują majestat Rzeczypospolitej i triumf kultury politycznej wielonarodowego państwa.

Także w Sali Senatorskiej oraz w Galerii Warty zaprezentowano grafiki ze zbiorów Biblioteki Sejmowej przedstawiające miasta, w których zbierał się sejm. Wśród rycin wymienić należy: „Panoramę Krakowa” z *Liber Chronicarum*, autorstwa Michaela Wolgemuta i Wilhelma Pleydenwurffa; „Widok Grodna” Abrahama Hogenberga; „Panoramę Lublina” z pracy Johannesesa Janssona (Janssoniusa) *Urbium totius...* oraz XVII-wieczne panoramy Piotrkowa i Warszawy, autorstwa Erika Dahlberga.

W kolejnych salach znalazły się także ryciny przedstawiające obrady, np.: „Sejm za Zygmunta Augusta” (ryt. Wendelin Scharfenberg); „Sejm za Zygmunta III” (ryt. Giacomo Lauro), „Alegoria Rzeczypospolitej Obojga Narodów” — ilustracja posiedzenia Senatu na wolnym powietrzu w otoczeniu tłumu szlachty (ryt. Jeremiasz Falck); wszystkie trzy grafiki ze zbiorów Biblioteki Sejmowej oraz *Facies comitiorum sub interregno* i *Facies comitiorum Regni Poloniae et MDL* czyli dyspozycja miejsc w Sali Senatorskiej (ze zbiorów Archiwum Głównego Akt Dawnych). Na ekspozycji pokazano również aktywność szlachty na sejmikach. W Sali Senatorskiej umieszczono m.in. rycinę: „Sejmik w kościele” (rys. Jan Piotr Norblin, ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie) oraz „Sejmik w małym miasteczku” (rys. Józef Wall, ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie).

Za *sui generis* dominantę wystawową w Sali Senatorskiej należy uznać obiekt wypożyczony z Archiwum Głównego Akt Dawnych, wpisany na Polską Listę Krajową Programu UNESCO Pamięć Świata – „Konstytucja 3 maja”. W jej bezpośrednim sąsiedztwie umieszczono wielkoformatowy obraz autorstwa Kazimierza Wojniakowskiego „Uchwalenie Konstytucji 3 Maja”. Dookoła ułożono muzealia ze zbiorów Biblioteki Sejmowej związane z działalnością reformatorską Sejmu z XVIII w.: *Głos Wolny Wolność Ubespieczający* Stanisława Leszczyńskiego, *O Skutecznym Rad Sposobie* [...] Stanisława Konarskiego oraz dokumenty z czasów Sejmu Czteroletniego: uniwersał królewski zwołujący sejm, kopię laski marszałkowskiej Stanisława Małachowskiego, rycinę „Zaprzysiężenie Konstytucji 3 Maja” (ryt. Johann Friedrich Bolt według rys. Gustawa Tauberta), dokument — *Zaręczenie Wzajemne Obojga Narodów* oraz kielich i szablę z końca XVIII w. z pochwalnymi inskrypcjami wobec Konstytucji 3 maja.

Doskonałe źródło wiedzy o stylu życia elit politycznych czasów stanisławowskich stanowiły miniatury ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie. Przedstawiały one wybitnych mężów stanu z okresu Sejmu Wielkiego. Towarzyszyły im portrety: Stanisława Małachowskiego, aut. Jan Chrzyciel Lampi (Muzeum Narodowe w Warszawie), Ignacego Potockiego, aut. Mateusz Tokarski (Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie) oraz pochodzący z końca XVIII w. portret króla Stanisława Augusta Poniatowskiego (ze zbiorów Biblioteki Sejmowej).

W Galerii Warty stale eksponowany jest obraz „Elekcja króla Augusta II na Woli pod Warszawą”. Dzieło Martina Altomontego uchodzi za najbardziej realistyczne przedstawienie pola elekcyjnego na Woli. W jego głębi widoczne są — wieża Zamku Królewskiego oraz tylna fasada Pałacu Rzeczypospolitej (Kraasińskich). W szopie zasiadają senatorowie, w obrębie ziemnego okopu na krzesłach posłowie, a za okopem gromadzi się szlachta. W oddali widać nadchodzące tłumy wyborców, których rozlokowywano na kwaterach w Warszawie i okolicznych wsiach. Większość muzealiów ulokowanych w Galerii Warty została poświęcona wolnej elekcji. Wśród nich można wymienić np. akt elekcji Jana III Sobieskiego, *Pacta conventa* króla Zygmunta III, uniwersał króla Michała Korybuta zawiadamiający o dokonanej koronacji i zaprzysiężeniu przywilejów i praw Rzeczypospolitej oraz akt konfederacji województwa nowogródzkiego ustanawiający sądy kapturowe na czas bezkrólewia po śmierci Jana III (wszystkie dokumenty z Archiwum Głównego Akt Dawnych); suffragia, czyli spisy elektorów z okresu wyboru Michała Korybuta Wiśniowieckiego i Augusta II (ze zbiorów Biblioteki Sejmowej). Ta część ekspozycji miała stworzyć wszechstronny obraz „złotej wolności szlacheckiej” oraz ułatwić poznanie niuansów towarzyszących wyborom kolejnych monarchów.

Narrację wystawową o sejmach nowożytnych uzupełniało stanowisko multimedialne, w którym umieszczono *pacta conventa* kolejnych władców elekcyjnych, charakterystykę postaci przedstawionych na rycinie „Król Aleksander Jagiellończyk w Sejmie” oraz passusy ze wspomnień Jana Antoniego Chrapowickiego, pełniącego dwukrotnie (1665 r. i 1669 r.) funkcję marszałka izby poselskiej. Prezentacja multimedialna miała prowokować widza do namysłu nad narodową oraz polityczną tożsamością Polaków epoki nowożytnej oraz miejscem, jakie w tym imaginariusz zajmowała kultura parlamentarna.

W Galerii Warty przedstawiono wykonane przez Alicję Górecką na zamówienie Biblioteki Sejmowej reprodukcje mundurów wojewódzkich z trzech województw: krakowskiego, mazowieckiego i wołyńskiego. Uniformy te wprowadzono uchwałą sejmu z 1776 r., której celem było zapobieżenie rywalizacji konsumpcyjnej wśród szlachty i wsparcie krajowej produkcji sukna. Krój munduru oparty był na kroju mundurów kawalerii autoramentu narodowego. W sąsiedztwie mundurów znajdował się XVIII-wieczny obraz „Szlachta w mundurach wojewódzkich” pochodzący ze zbiorów Biblioteki Sejmowej.

W części wystawy prezentującej kulturę parlamentarną czasów przedrozbiorowych znalazły się wybrane zabytki numizmatyczne, w tym medale upamiętniające wydarzenia z epoki stanisławowskiej: uchwalenie Konstytucji 3 maja 1791 r., autorstwa Johanna Georga Holtzheya; zwiększenie liczby wojska Rzeczypospolitej na Sejmie Czteroletnim, autorstwa Daniela Friedricha Loosa oraz Friedricha Wilhelma Loosa; dar Stanisława Augusta Poniatowskiego dla wojska Rzeczypospolitej oraz uchwalenie prawa o miastach (dwa ostatnie autorstwa Jana Filipa Holzhaeussera), a także żeton koronacyjny Stanisława Augusta Poniatowskiego. Wszystkie numizmaty pochodzą ze zbiorów Biblioteki Sejmowej.

W części staropolskiej narrację wystawową wzbogacały passusy z wybranych dokumentów, kronik i źródeł pamiętnikarskich, np.: *Kroniki* Jana Długosza, przywileju nieszawskiego, konstytucji *nihil novi*, aktu konfederacji warszawskiej, aktu unii lubelskiej, Konstytucji 3 maja, a także *Pamiętników* Jana Chryzostoma Paska, *Pamiętnika o dziejach w Polsce* Albrychta Stanisława Radziwiłła czy *Przygód wojennych* Hieronima Chrystiana Holsteina.

W kolejnych salach wystawowych — między Galerią Warty a Pokojem Wstępowym do Nowej Izby Poselskiej — zilustrowano dzieje parlamentarne Księstwa Warszawskiego oraz Królestwa Polskiego. Obiektem otwierającym czasy Księstwa był fotel tronowy księcia warszawskiego wypożyczony z Muzeum Narodowego w Warszawie oraz *Ogłoszenie Fryderyka Augusta do mieszkańców Księstwa Warszawskiego*. Proklamacja ta informowała o objęciu władzy zgodnie z konstytucją 22 lipca 1807 r. Dokument ten, wraz z pierwodrukiem konstytucji Księstwa oraz medalem Bertranda Andrieu i Nicolasa Guy Breneta, upamiętniającym utworzenie państwa, pochodzi ze zbiorów Biblioteki Sejmowej, podobnie jak mapa autorstwa Stanisława Rendziny ilustrująca zasięg terytorialny Księstwa Warszawskiego. Ze zbiorów Archiwum Głównego Akt Dawnych wypożyczono listę posłów i deputowanych na Sejm w 1809 r. oraz zapis posiedzeń Sesji Sejmu Głównego w 1811 r. Opowieść o Sejmie Księstwa Warszawskiego zamykały druki wystąpień parlamentarzystów, m.in. Jana Kamieńskiego oraz Józefa Godlewskiego, ważnych głosów w debatach nad reformą ustrojową Księstwa, dokumentów kształtowania się sfery publicznej w XIX w. Przedstawiono także Akt Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego, który został ogłoszony na sesji sejmu nadzwyczajnego Księstwa Warszawskiego 28 czerwca 1812 r., dwa dni po rozpoczęciu inwazji wojsk napoleońskich na Rosję. Muzealia te pochodzą ze zbiorów Biblioteki Sejmowej. Ikonografię związaną z czasami Księstwa Warszawskiego uzupełniały portrety polityków: Tomasza Adama Ostrowskiego, Marszałka Izby Poselskiej z 1809 r., prezesa Senatu Księstwa Warszawskiego w latach 1811–1812 (ryt. Louis Letronne wg obrazu Antoniego Brodowskiego); Stanisława Sołtyka, Marszałka Izby Poselskiej z 1811 r. (mal. Józef Grassi) oraz Adama Kazimierza Czartoryskiego, Marszałka Izby Poselskiej, Marszałka Rady Generalnej Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego w latach 1812–1813. Obrazy pochodzą ze zbiorów Muzeów Narodowych w Warszawie, w Poznaniu i w Krakowie.

Opowieść o sejmie Królestwa Polskiego rozpoczęto od reprodukcji „obiekту nieobecnego” — Konstytucji Królestwa Polskiego z 1815 r. Oryginał ustawy zasadniczej zwrócony Polsce po traktacie ryskim, został przejęty przez Rosjan powtórnie w 1939 r. i dziś przechowywany jest w Państwowym Archiwum Historycznym Federacji Rosyjskiej w Moskwie. Jego wypożyczenie, z racji na politykę historyczną prowadzoną przez władze rosyjskie, nie było możliwe.

W dalszej części ekspozycji umieszczono uniwersał Aleksandra I zwołującego pierwszy Sejm Królestwa Polskiego w 1818 r. (z Biblioteki Sejmowej); reprodukcję obrazu Michała Stachowicza przedstawiającą otwarcie Sejmu Królestwa Kongresowego w 1818 r. w Sali Senatorskiej Zamku Królewskiego (oryginał znajduje się w Pałacu

Biskupim w Krakowie); „Dziennik posiedzeń Izby Poselskiej w czasie Seymu Królestwa Polskiego w Roku 1820 odbytego” (z Biblioteki Sejmowej); „Programma do pierwszej sesji sejmowej w r. 1820” (z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie); „Głosy posła kaliskiego na Seymie Królestwa Polskiego 1818”; reprodukcję fragmentów z „Dziennika Praw Królestwa Polskiego” o zniesieniu przez Aleksandra I artykułu konstytucji Królestwa Polskiego z 1815 r. o jawności obrad sejmowych oraz olejny portret Stanisława Piwnickiego, Marszałka Sejmu z 1825 r. (obiekty z Biblioteki Sejmowej).

W Pokoju Wstępowym do Nowej Izby Poselskiej umieszczono obiekty nawiązujące do dziejów tzw. Sejmu Powstańczego. Faksymile aktu detronizacji Mikołaja I jako króla polskiego wykonane przez Adama Pilińskiego to kopia litograficzna ze zbiorów Biblioteki Sejmowej. Oryginał dokumentu wywieziono po upadku powstania do Getyngi w księstwie Hanoweru, gdzie ukryto go przed agentami rosyjskimi, w 1870 r. akt znalazł się w Bibliotece Polskiej w Paryżu. Litografia autorstwa François de Villaina według rysunku Napoleona Thomasa przedstawiająca detronizację pochodzi z Muzeum Narodowego w Warszawie, głowica i fragment drzewca laski marszałka Sejmu Powstańczego Władysława Ostrowskiego wypożyczone zostały ze zbiorów prywatnych, a sztandar Królestwa Polskiego z Sali Sejmowej, wywieziony po powstaniu listopadowym przez Joachima Lelewela, wypożyczono z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.

Z Muzeum Narodowego w Warszawie pochodziły — eksponowane po raz pierwszy — tarcze herbowe z Orłem i Pogonią, zawieszane w izbie poselskiej przed koronacją Mikołaja I na króla polskiego 24 maja 1829 r. Mimo że oficjalnym herbem Królestwa Polskiego od 1815 r. był dwugłowy czarny orzeł z berłem, mieczem i jabłkiem w szponach oraz z owalną tarczą z Orłem Białym na piersi, zdecydowano się na Orła Białego i Pogoń na życzenie Wielkiego Księcia Konstantego. Tarcze pozostawały dekoracją Sali Senatorskiej do 1832 r., kiedy zostały wywiezione do Moskwy. Specjalnie na potrzeby omawianej wystawy, staraniem Muzeum Narodowego w Warszawie oraz Biblioteki Sejmowej, wykonano konserwację tych obiektów.

O Sejmie Powstańczym opowiadały także numizmaty i zabytki kartograficzne ze zbiorów Biblioteki Sejmowej, m.in.: mapa polityczna Królestwa Polskiego z 1830 r. autorstwa Franciszka Borgiasza Rodeckiego oraz dokumenty ze zbiorów Archiwum Głównego Akt Dawnych: odezwa Rządu Tymczasowego w sprawie zwołania Sejmu na 18 grudnia 1830 r., „Programma do pierwszej sessji sejm Nadzwyczajnego” oraz rota przysięgi złożonej na wierność Rządowi Narodowemu w 1830 r. Wybór tych obiektów miał oddawać postrzeganą przez ówczesnych Polaków wizję suwerennej Rzeczypospolitej.

Opowieść o odzyskaniu przez Polskę niepodległości skonstruowano na podstawie dokumentów z Archiwum Akt Nowych, Biblioteki Sejmowej, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Muzeum Niepodległości oraz fotografie ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, Biblioteki Kongresu oraz Wojskowego Biura Historycznego. Za pomocą kilkudziesięciu obiektów muzealnych zobrazowano działanie Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu, Polskiej Komisji Likwidacyjnej

w Krakowie, Tymczasowego Rządu Ludowego Rzeczypospolitej Polskiej w Lublinie, Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu, Rady Regencyjnej w Warszawie oraz gabinetów Jędrzeja Moraczewskiego i Ignacego Paderewskiego. Każdy obiekt uzupełniała informacja o składzie danego podmiotu politycznego oraz programie reprezentowanym przez polityków wchodzących w jego skład. W tej części istotnym eksponatem był akt przekazania władzy przez Radę Regencyjną Józefowi Piłsudskiemu, wypożyczony z Archiwum Akt Nowych. Elementy uzupełniające narrację wystawową stanowiły: fragment z rozkazu dziennego Dowództwa Głównego w Poznaniu z 17 stycznia 1919 r. oraz passus z pamiętnika księżnej Marii Zdzisławowej z Branickich Lubomirskiej.

W Nowej Izbie Poselskiej ukazano — łącząc tradycyjne muzealia z nowoczesnymi ekspozytorami muzealnymi — społeczne emocje towarzyszące wskrzeszeniu polskiego parlamentaryzmu po czasach zaborów oraz barwne życie parlamentarne II RP. Narrację rozpoczęto od przedstawienia odrodzenia Sejmu w 1919 r. Ten uroczysty moment zilustrowano: akwarelą „W dzień otwarcia pierwszego Sejmu Polskiego” autorstwa Feliksa Szewczyka (Muzeum Narodowe w Warszawie), maszynopisem (Archiwum Akt Nowych) oraz faksymiliami (Biblioteka Sejmowa) przemówienia Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego, inaugurującego obrady Sejmu wraz z dokumentacją fotograficzną oraz filmową tego wydarzenia (Narodowe Archiwum Cyfrowe, FilMOTEKA Narodowa — Instytut Audiowizualny, Biblioteka Sejmowa). Zacytowano także fragment *Pamiętników* Macieja Rataja, w których jako poseł wspominał otwarcie Sejmu Ustawodawczego. Ekspozycję wzbogacały numizmaty, m.in. unikatowy medal „Na pamiątkę zwołania Sejmu Ustawodawczego” autorstwa Czesława Makowskiego (z Biblioteki Sejmowej).

W części wystawy ukazującej kolejne kampanie wyborcze ukazano: ordynacje wyborcze, plakaty, afisze, pełnomocnictwa dla mężów zaufania, blankiety wyborcze, koperty, ulotki, koperty i kartki do głosowania oraz mapy administracyjne z podziałem na okręgi wyborcze. Dokumenty te odzwierciedlały mozaikę dyskursów, frazeologii i symboliki narodowej, a nawet religijnej. Na szczególną uwagę zasługiwały plakaty autorstwa artystów międzywojennych — Juliusza Stefana Norblina i Edwarda Okunia — oraz rzadko eksponowane judaica z kampanii wyborczych. Muzealia te pochodziły ze zbiorów Biblioteki Sejmowej. Fotografie oraz filmy ilustrujące przebieg kampanii na ulicach miast, funkcjonowanie komisji wyborczych, proces zliczania głosów oraz ogłaszania wyników uczyniło Narodowe Archiwum Cyfrowe oraz FilMOTEKA Narodowa — Instytut Audiowizualny. Ekspozycję w tej części uzupełniało stanowisko multimedialne z podziałem mandatów dla poszczególnych partii, które weszły do Sejmu w II RP. Skonstruowany w ten sposób „esej wizualny” o życiu politycznym w latach 1919–1939, wprowadzając kontekst polityczno-kulturowy, miał skłaniać do refleksji nad przemianami tożsamości narodowej.

Proces tworzenia prawa w II RP zilustrowano w dwóch wymiarach. Pierwszym były prace nad konstytucjami, drugim — działalność Komisji Kodyfikacyjnej. Na wystawie przedstawiono reprodukcję tzw. małej konstytucji z 1919 r. (Uchwała

Sejmu Ustawodawczego o powierzeniu Józefowi Piłsudskiemu dalszego sprawowania urzędu Naczelnika Państwa), faksymile preambuły konstytucji marcowej, reprodukcję tzw. noweli sierpniowej (z Biblioteki Sejmowej) oraz oryginał rękopis konstytucji kwietniowej (ze zbiorów Kancelarii Prezydenta).

Prace nad tworzeniem konstytucji w II RP ilustrowały także fotografie z Narodowego Archiwum Cyfrowego, przedstawiające m.in. prace Komisji Konstytucyjnej oraz sylwetki jej przewodniczących (Władysława Seydy i Edwarda Dubanowicza) oraz przebieg debat nad kształtem ustrojowym RP. Na wystawie zaprezentowano film, na którym zarejestrowano moment podpisania konstytucji kwietniowej 1935 r. Przedstawiono także numizmaty związane z pracami nad ustawą zasadniczą, np. medal „Uchwalenie Konstytucji Marcowej” autorstwa Jana Raszki. Obiektom tym towarzyszyły artykuły z gazet międzywojennych, eksponujące fenomen rozwoju publicystyki politycznej i nowoczesnych form komunikacji społecznej na polskim rynku prasy.

Na wystawie przedstawiono dokumenty ze zbiorów Biblioteki Sejmowej dotyczące działalności Komisji Kodyfikacyjnej: Ustawę o komisji kodyfikacyjnej z 1919 r., Kodeks postępowania karnego z 1928 r., Kodeks Postępowania Cywilnego z 1930 r., Kodeks karny z 1932 r., Kodeks zobowiązań oraz Kodeks handlowy z 1933 r. Uzupełniały je zdjęcia: Juliusza Makarewicza, autora kodeksu karnego; Wiktoryna Mańkowskiego, w latach 1919–1923 wiceprezydenta Komisji Kodyfikacyjnej, a od 1928 r. prezydenta Komisji; Stanisława Bukowieckiego, od 1923 r. wiceprezydenta Komisji Kodyfikacyjnej, oraz fotografia Pałacu Krasińskich w Warszawie, miejsca uroczystego rozpoczęcia prac Komisji Kodyfikacyjnej. Ze źródeł o charakterze narracyjnym w tej części wystawy zacytowano fragment wystąpienia Franciszka Fiericha prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej.

Prezentacje parlamentarnej codzienności rozpoczęto od pokazania wnętrz sejmowych — Aleksandryjsko-Maryjskiego Instytutu Wychowania Panien, gdzie zebrał się Sejm Ustawodawczy, oraz gmachu po przebudowanie w drugiej połowie lat dwudziestych XX w. Ilustracje pochodziły ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie, Biblioteki Sejmowej i Narodowego Archiwum Cyfrowego. Z Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi wypożyczono żakard Lucjana Kintopfa „Orły Duże”, wieloformatowa tkanina autorstwa tego samego artysty zdobiła salę posiedzeń Sejmu w latach 1935–1939.

Na wystawie zaprezentowano także zdjęcia marszałków Sejmu i Senatu wszystkich kadencji wraz z biogramami, legitymacje i paszporty poselskie, kopię dzwonka używanego na sali obrad, odznaki posłów na Sejm Ustawodawczy oraz matrycę do wyrobu pieczęci urzędowej Marszałka Sejmu II RP. Wyróżniającym się obiektem był portret Wojciecha Trąmpczyńskiego, autorstwa Konrada Krzyżanowskiego (ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie), oraz jego laska marszałkowska z 1920 r. (z Biblioteki Sejmowej).

Dzieje parlamentaryzmu II RP przedstawiono także, odwołując się do obiektów o charakterze satyrycznym, m.in. autorstwa Zygmunta Skwirczyńskiego oraz Jerzego Zaruby (z Biblioteki Sejmowej). W pracach karykaturzystów można skonfrontować wydarzenia polityczne z przemianami polskiej sztuki międzywojnia.

Ekspozycję zamykały obiekty pochodzące z Biblioteki Sejmowej, a związane z wybuchem wojny oraz funkcjonowaniem Rady Narodowej na uchodźstwie: Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 listopada 1939 r. o nieważności aktów prawnych władz okupacyjnych, Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1939 r. o powołaniu Rady Narodowej. W tej części wystawy zaprezentowano także fotografie z Narodowego Archiwum Cyfrowego obrazujące posiedzenia rządu RP i Rady Narodowej z udziałem prezydenta RP w Londynie. Na stanowiskach multimedialnych można było obejrzeć nagrania przemówienia w Sejmie ministra spraw zagranicznych Józefa Becka z 5 maja 1939 r. oraz wystąpienia Ignacego Jana Paderewskiego na inauguracji Rady Narodowej w Paryżu z 23 stycznia 1940 r. (ze zbiorów Filmoteki Narodowej — Instytutu Audio-wizualnego). Przy wyjściu z ekspozycji „550-lecie Parlamentaryzmu Rzeczypospolitej” Paderewski obwieszczał wskreszenie niepodległej Polski: „Do Was się zwracam, bracia moi ukochani! Poprzez linie okopów, poprzez kraj naszych wrogów, do Was podąża mój głos, przynosząc Wam niezłomną wiarę w nasze siły, wiarę w niewzruszalność naszych świętych praw do polskiej ziemi, wiarę w ostateczne zwycięstwo. Nie zrzuci tego głosu przemoc barbarzyńskiego ciemieży, bo głos ten żyje w duszy każdego z Was. Ta wiara głęboka w Boga i w Polskę daje Wam siły do przetrwania okresu niewoli i da Wam doczekać chwili ostatecznego wspólnego naszego triumfu. Wiercie nadal, bracia moi, ukochani, umęczeni. Wiercie! Pomni na wszystkie krzywdy doznane, pamiętni niezliczonych zbrodni popełnionych z iście pogańskim okrucieństwem na niewinnym ciele szlachetnego rycerskiego narodu. Nie zginie Polska, nie zginie! Lecz żyć będzie po wieki wieków w potęgze i chwale. Dla Was, dla nas i dla całej ludzkości [...]”.

4. PODSUMOWANIE

Wystawa „550-lecie Parlamentaryzmu Rzeczypospolitej” to 36. ekspozycja zorganizowana przez Wydział Muzealiów Biblioteki Sejmowej. Prezentowana była od 6 lipca do 31 sierpnia 2018 r. w Zamku Królewskim w Warszawie. Wsparcie logistyczno-transportowe oraz obsługę prawną, w tym kwestie ubezpieczeniowe, zapewniły biura Kancelarii Sejmu: Biuro Prawne i Spraw Pracowniczych, Biuro Administracyjne oraz Straż Marszałkowska. Wystawa miała prowokować widzów do interpretacji. Ekspozycja, w zamierzeniu jej autorów stanowiąca fresk historyczny o dziejach polskiego parlamentaryzmu, była zaproszeniem zarówno do rewizji popularnych wyobrażeń o dziejach Sejmu, jak i refleksji nad trwałością wzorców republikańskich w I i II RP. Wystawę zwiedziło ok. 15 tys. osób z Polski i z zagranicy, co potwierdza rosnące zainteresowanie dziejami parlamentarnymi Rzeczypospolitej, dla autorów zaś może być bodźcem do kolejnych przedsięwzięć inicjowanych przez Kancelarię Sejmu.

*Błażej Popławski**

* **Dr Błażej Popławski**, Kancelaria Sejmu, Biblioteka Sejmowa, blazej.poplawski@sejm.gov.pl, <https://orcid.org/0000-0001-5171-8192>